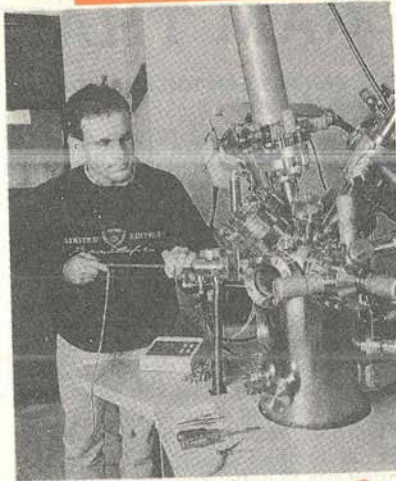

Thời sự kinh tế thế giới tháng 8 khá im ắng, ngoại trừ một vịnh Gascogne trên Đại Tây Dương nổi sóng do cuộc "chiến tranh cá ngừ" giữa các ngư dân Tây Ban Nha và Pháp cùng Anh, thậm chí súng đã nổ khiến một ngư dân Pháp bị thương vào đầu tháng. Nguyên do là vì các ngư dân Pháp và Anh đã vi phạm những quy định về đánh cá của Liên hiệp châu Âu khi sử dụng loại lưới có bề ngang đến 6m thay vì 2,5m như theo quy định. Tất nhiên pháp luật châu Âu nghiêng về phía các ngư dân Tây Ban Nha song vụ việc này cho phép thấy rằng việc thành hình một châu Âu hợp nhất không thuận buồm xuôi gió gì cho lắm khi những dị biệt về kinh tế còn đó: những

VÀI BÀI TOÁN PHÁT TRIỂN KINH TẾ THẾ GIỚI

DANH ĐỨC

nước yếu kém nhất về kinh tế trong một thị trường mở cửa sẽ luôn là những nước phải hứng chịu những thua thiệt. Điều này cũng được phản ánh qua cuộc bầu cử tổng thống ở Mexico hôm chủ nhật 21.8.

BÀI HỌC PHÁT TRIỂN CỦA MEXICO

Tuy đang cầm quyền PRI tiếp tục thắng cử và chiếc ghế tổng thống về tay ông Ernesto Zedillo, người thừa kế của cựu TT Salinas, người đã đưa Mexico vào trong thị trường chung Bắc Mỹ (hiệp ước NAFTA), song vẫn còn đó những e ngại của một bộ phận cử tri Mexico về việc Mexico sẽ bị nuốt chửng về mặt kinh tế bởi Mỹ hoặc chí ít cũng có thể sẽ trở thành một "nhà máy" khổng lồ sản xuất hàng Mỹ với giá nhân công rẻ và với cái giá của sự ô nhiễm môi trường do phải tiếp nhận những ngành sản xuất mà người Mỹ không muốn dung chứa trên lãnh thổ họ.

Về những e ngại này có nhiều ý kiến trái ngược nhau. Có ý kiến cho rằng, chính phủ của cựu TT Salinas đã có công khi cải thiện được tình hình kinh tế Mexico, đưa nước này vào hàng ngũ các nước công nghiệp phát triển trong danh sách các nước OCDE (Tổ

chức các nước hợp tác phát triển), trở thành một nước "Bắc" (giàu) trong một châu Mỹ latin đang còn vất vả phát triển. Song cũng có ý kiến cho rằng chính sự phát triển kinh tế thiếu một chính sách điều tiết đúng đắn đã càng khoét sâu những hố chia cách trong lòng xã hội Mexico vốn đã phức tạp vì sự chia cắt dân tộc (người Mexico bản thổ gốc da đỏ và người Mexico mới nhập cư từ vài thế kỷ nay), nay càng thêm phức tạp vì những bất công trong thu nhập giữa nhóm thiểu số người giàu và đại bộ phận dân chúng nghèo khổ. Một trong những nguy cơ mà Mexico đang phải đối đầu là chính do những bất công này mà, mặc cho chính phủ Mexico (thời cựu TT Salinas) có bố ráp ma túy đến đâu (với sự giúp đỡ của cơ quan bài trừ ma túy Mỹ DEA), diện tích trồng các cây ma túy vẫn ngày càng gia tăng. Chỉ riêng tại bang Tây-Sierra Madre diện tích trồng á phiện đã là 3960ha trong năm 93; diện tích trồng cần sa trên cả nước là 16.000 ha... Bên cạnh sự phát triển của một bộ phận nhỏ dân số kèm theo một bộ phận công quyền tham nhũng, tương phản với đại bộ phận dân chúng vẫn còn sống trong cảnh nghèo đói, Mexico vẫn

còn đầy những bất trắc.

Bài học phát triển của Mexico tiếc thay là một bài học đã từng được rút ra từ nhiều nơi khác trên thế giới song lại không được nghiêm túc tiếp thu ở những nước nổi gót trên con đường phát triển: nếu vì mục tiêu phát triển kinh tế đơn thuần mà bỏ mặc những mục tiêu xã hội thì sự phát triển kinh tế đó sẽ là một tai họa. Ngay từ năm 1990, Ngân hàng phát triển châu Á (ADB) đã gióng lên tiếng chuông báo động về nguy cơ này trong một báo cáo của ngân hàng này: lý thuyết "lợi nhuận chan hoà" (*theorie de la percolation*) tức lợi nhuận sẽ tràn từ các tầng lớp xã hội có thu nhập cao xuống cho các tầng lớp xã hội có thu nhập thấp cùng hưởng (hưởng xái!) là một ảo tưởng.

Những biến động dân số ở miền Nam Trung Quốc tập trung nơi các đặc khu kinh tế dọc bờ biển Thái Bình Dương cùng những chuyển biến tiêu cực ở nông thôn cho thấy một sự bất cân đối trong phát triển luôn là một nguy cơ lớn lao về lâu về dài. Một chính sách phát triển kinh tế trong thời đại cuối thế kỷ 20 tất nhiên không thể không dựa trên việc du nhập và phát triển nhanh chóng khoa học kỹ thuật, song không thể đóng khung sự du nhập và phát triển đó trong một vài thủ phủ cho dù có gọi đó là những khu khoa học kỹ thuật cao chẳng nữa (*technopole*). Trong bối cảnh một nước có một tỉ lệ dân số nông nghiệp còn quá cao, để giải quyết bài toán dân số nông nghiệp này, không thể đơn giản thả nổi hiện tượng "exode rural" (rời bỏ nông thôn), trái lại phải nhắm đến đầu tư cho nông thôn nhiều hơn nữa để cho năng suất nông nghiệp tăng cao hơn nữa, chí ít cũng gần bằng các nước láng giềng, để cho người nông dân yên tâm đầu tư cho sản xuất mà không phải lo ngại vào cuối mùa thu hoạch có bán được giá hay lại phải chặt cây này, trồng cây khác, đừng phải chạy theo cái vòng lẩn quẩn của giá cả không được bảo trợ bình giá, để cho đời sống nông thôn gần gũi hơn với đời sống thị thành trong những điều kiện tiện nghi tối thiểu (đường sá, điện nước, văn hoá giáo dục, y tế...) ngõ hầu các cán bộ các ngành khi tốt nghiệp ra trường đừng tiếp tục bỏ nhiệm sở ở nông thôn... Tất cả để cho nông nghiệp thực sự được cất cánh. Nếu không có chính sách giải quyết vấn đề này, e rằng khó có thể phát triển cân đối một đất nước mà dân số nông thôn lên đến quá 2/3 dân số cả nước. Vì lẽ một trong những yếu tố của sự cất cánh kinh tế (*décollage économique*) chính là yếu tố nhân lực có trình độ tương ứng với sự du nhập khoa học kinh tế và du nhập vốn tư bản nước ngoài. Nếu như một bộ phận lớn của 75% dân số đất nước (tức dân số nông thôn) vẫn chỉ ở trong tình độ

chưa đạt đến bậc tiểu học thì bài toán nhân lực vẫn còn đó, thậm chí còn nghiêm trọng hơn vì chính sự khập khiễng về trình độ văn hoá giữa hai nhóm dân số nông thôn và thành thị.

Nếu như ở Mexico, không một vòng vây pháp luật nào, cho dù có được cơ quan bài trừ ma tuý của Mỹ hỗ trợ (nếu không nói là chỉ đạo), có thể dập tắt được cơn dịch chận đứng được cơn dịch buôn lậu ở các tỉnh dọc biên giới, hoặc nạn tàn phá môi trường (phá rừng, đánh cá bằng thuốc nổ...) Trong những điều kiện đó nông nghiệp vẫn chưa thể thực sự "cất cánh". Cần phân biệt khối lượng gạo xuất khẩu cùng lợi nhuận của người nông dân một nắng hai sương với thu nhập của những người trong khu vực kinh tế dễ tam đàng (dịch vụ thu mua, xuất khẩu nông sản, nhập khẩu nguyên liệu phục vụ nông nghiệp như phân bón, thuốc trừ sâu, máy nông nghiệp...). Hội nghị quốc tế về dân số và phát triển Le Caire cũng phản ánh một số vấn đề tương tự.

NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA TẠI HỘI NGHỊ QUỐC TẾ VỀ DÂN SỐ VÀ PHÁT TRIỂN

Từ ngày 5 đến ngày 13.9, tại Le Caire, thủ đô Ai Cập, Hội nghị quốc tế về dân số và phát triển đã diễn ra. Những tin tức bên lề hội nghị này cho thấy đây là một hội nghị rất gay cấn. Ngay trước khi Hội nghị khai mạc, hôm thứ bảy 27.8.94, một tổ chức Hồi giáo cực đoan ở Ai Cập đã ra thông cáo đe dọa sẽ giết những khách nước ngoài tham dự hội nghị này vì lẽ theo tổ chức này "Hội nghị này cổ vũ cho phá thai và sự suy đồi đạo đức" (?), đây không đơn giản là một tin tức "bên lề" mà còn phản ánh một vấn đề đặt ra cho sự phát triển: có khi tin ngưỡng, trong những điều kiện cực đoan, lại là những cản trở cho sự phát triển, còn nếu trong dạng ôn hoà như truyền thống, tập quán..., thì cũng là những gì làm chậm bước sự phát triển.

Trở lại với hội nghị Le Caire. Đây là một hội nghị có tính cách chiến lược toàn cầu nhóm họp 10 năm một lần. Hội nghị lần thứ nhất diễn ra tại Bucarest năm 1974, lần thứ nhì tại Mexico năm 84, lần này tại Le Caire.

Ở Hội nghị lần thứ nhất, các nước đang phát triển vẫn chưa quan tâm đến nguy cơ bùng nổ dân số. Trung Quốc lúc bấy giờ còn chủ trương đặt ưu tiên cho phát triển hơn là giải quyết vấn đề dân số. Ngay từ năm 1955, Ma Yin Chu, viện trưởng viện đại học Bắc Kinh, đã gióng lên tiếng chuông báo động về vấn đề dân số, song tiếc thay, tiếng chuông này đã không được lắng nghe.

Mười năm sau, Hội nghị lần thứ nhì đã cho thấy một sự quan tâm hơn

của các nước đang phát triển về vấn đề dân số. Song những cố gắng đã trở nên muộn màng. Trong 2 thập niên qua, dân số thế giới đã tăng từ 3,7 tỉ (năm 1970) lên đến 5,3 tỉ (năm 90) và *tiếp thay 94% số dân số tăng trưởng này lại tập trung ở những quốc gia đang phát triển*. Tỷ lệ tăng trưởng dân số tuy đã giảm ở châu Á (2,1% năm, riêng ở Trung Quốc là 1,4% năm) song tại châu Phi tỷ lệ này vẫn là hơn 3% năm. Theo các tính toán của FAO (Tổ chức lương nông quốc tế) từ 5,3 tỉ người năm 90 sang đến năm 2010 dân số thế giới có thể sẽ lên đến 7,2 tỉ người. Đây là một thách thức lớn cho bài toán phát triển. *Le Monde Diplomatique* 8.94 thuật lại một câu chuyện: khi Thủ tướng Đức Helmut Kohl thăm nước ông đang phải giải quyết bài toán 16 triệu dân Đông Đức (cũ) nay mới thống nhất, một nhà lãnh đạo Trung Quốc đã trả lời rằng gánh nặng đó có thấm gì so với việc mỗi năm Trung Quốc phải tiếp thêm 16 triệu công dân mới sinh ra đời.

Viễn tượng năm 2010 với 7,2 tỉ người khiến cho FAO không còn đoán chắc sẽ thành công trong những cố gắng đảm bảo lương thực toàn cầu nữa đâu rằng ngay trong hiện tại đã có khoảng 1 tỉ người thiếu ăn (đói). FAO vẫn tiếp tục hô hào một nỗ lực chung, cho dù có là ảo tưởng chăng nữa, trong việc giảm bớt những bất bình đẳng về vấn đề này giữa các nước giàu với các nước nghèo cũng như ngay trong nội bộ các nước. Nếu xoá được những bất công đó - ảo tưởng - thì vẫn có thể nuôi đủ ăn toàn bộ dân số thế giới. Tỉ như ngay trong hiện tại, trong khi châu Âu và Bắc Mỹ đang bỏ hoang 15% diện tích đất canh tác để giữ giá nông sản... thì tại Rwanda diện tích trồng trọt cho mỗi đầu người chỉ là 800 m². Một ưu tiên khác nữa là giảm thiểu sự bùng nổ dân số. Để thực hiện mục tiêu này, không chỉ đơn giản là những nỗ lực của ngành y tế mà còn thuộc nhiều ngành khác.

Tại Sri-Lanka hoặc tại các bang Kerala và Tamil-Nadu ở miền Nam Ấn Độ, tỉ lệ sinh sản đã giảm được 1/2 trong vòng 20 năm sau khi việc phổ cập hóa bậc tiểu học đã hoàn tất cho thiếu nữ. Đặc biệt để khuyến khích các cô gái đến trường trong khi hoàn cảnh của các gia đình họ còn khó khăn, nhà nước đã cấp cho họ vài may áo để mặc đến trường.

Michel Loriaux trong *Intégreg population et développement* - Hội nhập dân số và phát triển (nxb Academica, Paris 1994) nhấn mạnh rằng "dân chúng các nước đang phát triển phải tiến dần đến chỗ làm chủ số phận tập thể của họ, bởi lẽ ít có cơ may phát triển lâu dài nếu như điều này từ bên ngoài đến".

Phải làm sao để cho dân chúng nông thôn ý thức được quả bom dân số

đang treo trên nóc... mừng của họ cũng như làm sao cho họ có đủ điều kiện bước ra khỏi cái vòng lẩn quẩn của cảnh "tối lửa tắt đèn", chẳng biết làm gì khác ngoài "hành vi của ông Adam và Eva trong địa đàng" tuy rằng nay họ đang phải sống 'án phạt đời đời' (phải sinh con đẻ cháu, chứ không vô tư như ông Adam và bà Eva khi chưa bị đuổi ra khỏi vườn địa đàng).

Mặt khác cũng cần ghi nhận rằng quả bom dân số không là nguy cơ duy nhất để đe dọa "bao tử" con người của năm 2010. Jacques Decornoy trong bài viết "Bombe démographique et sous-développement" còn lưu ý đến những nguy cơ khác đe dọa sự phát triển, trong đó có nguy cơ phát triển đô thị một cách phi lý (*urbanisation absurde*). Tác giả đưa ra trường hợp Thái Lan, nơi mà một quan niệm phát triển không chiều cố đến dân chúng đã đẩy một bộ phận lớn dân số nông thôn đến tập trung bóm vào Bangkok nay trở thành một đại thủ phủ khó sống.

Các nguy cơ khác còn là nạn hoang hóa, phá rừng, làm cạn kiệt và ô nhiễm thổ nhưỡng, thiếu nước... Trong khi đó, các chính phủ hoàn toàn có thể làm khác hơn để giải quyết các bài toán vốn dĩ đã là khó giải này.

Pakistan chẳng hạn, thay vì mua 23 chiến đấu cơ của Pháp, có thể đem số tiền này xây dựng hệ thống cung cấp nước uống cho 55 triệu người, kiểm soát sinh sản cho 20 triệu người, cung cấp thuốc men cho 13 triệu người khác, cung cấp học vấn tối thiểu cho 12 triệu trẻ em.

Riêng về nguy cơ thiếu nước và hạn hán hiện tại có đến 88 quốc gia đang phát triển, tức 40% dân số thế giới, đang thiếu nước, mà nước chính là một trong những yếu tố không thể thiếu được trong việc sản xuất lương thực. Theo FAO, trong 30 năm tới, 80% số lương thực mà dân số thế giới cần đến sẽ phải nhờ đến thủy lợi. Hiện tại, chỉ với 16% đất đai được dẫn thủy nhập điền trên thế giới, nhân loại đã được hưởng từ 30% đến 40% khối lượng thực phẩm rồi. Nếu vào năm 1800, trên thế giới mới chỉ có 8 triệu ha được tưới tiêu, thậm chí vào năm 1980 diện tích tưới tiêu mới còn là 48 triệu ha, thì nay diện tích này đã là 237 triệu ha (xem "Graves menaces sur la sécurité alimentaire mondiale" của René Dumont, *Le Monde Diplomatique*, 8.94, tr. 14,15). Thế nhưng song song với việc phát triển diện tích tưới tiêu đó, mỗi năm nhân loại đang làm mất đi 1,5 triệu ha diện tích được tưới tiêu.

Trên đây là một số vấn đề liên quan đến dân số và phát triển được đề cập đến tại Hội nghị quốc tế Le Caire. Ất hẳn những vấn đề này không là xa lạ với chúng ta ♣